

Γεώργιος Χρ. Χαριζάνης

**Κτήματα (μετόχια) των Αθωνικών μονών στη Βυζαντινή Θράκη
(11^{ος}-15^{ος} αι.)***

Τα μοναστήρια του Άθω (Αγίου Όρους)¹ διέθεταν κτήματα (μετόχια) εκτός από εκείνα στην Αθωνική χερσόνησο, στη Χαλκιδική², στα περικόρα και την ίδια την πόλη της Θεσσαλονίκης³, στην κοιλάδα του ποταμού Στρυμόνα⁴ και γενικότερα στη Μακεδονία, σε νησιά, όπως για παράδειγμα η Λήμνος⁵, η Θάσος⁶ και ο Άγιος Ευστράτιος⁷, στη Θράκη, καθώς και σε άλλες περιοχές της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

* Ανακοίνωση στο 23^ο Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών (Βελιγράδι, 22-27 Αυγούστου 2016).

¹ Σχετικά με τον Αθωνικό μοναχισμό, αναλυτικά βλ. Ι. Π. Μαμαλάκης, *Το Άγιον Όρος (Άθως) δια μέσων των αιώνων* [Μακεδονική Βιβλιοθήκη 33], Θεσσαλονίκη 1971. — Διονυσία Παπαχρυσάνθου, *Ο Αθωνικός μοναχισμός. Αρχές και οργάνωση*, Αθήνα 1992 (στο εξής: Δ. Παπαχρυσάνθου, *Αθωνικός μοναχισμός*). — Γ. Χρ. Χαριζάνης, *Η ίδρυση και οι απαρχές λειτουργίας της Αθωνικής πολιτείας*, Θεσσαλονίκη 2007 (στο εξής: Γ. Χαριζάνης, *Αθωνική πολιτεία*).

² Βλ. J. Koder, *Die Metochia der Athos-Klöster auf Sithonia und Kassandra* (mit einer Faltkarte), *Jahrbuch Der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft* 16 (1967) 211-224. — Ι. Αθ. Παπάγγελος, Ειδήσεις για τα ιβηρικά μετόχια της Ιερισσού, *Βυζαντινά* 13.2 (1985) (= *Δώρημα στον Ιωάννη Καραγιαννόπουλο*) 1567-1618.

³ Βλ. Chr. Giros, *Présence athonite à Thessalonique, XIIIe-XVe siècles*, *Dumbarton Oaks Papers* 57 (2003) (= *Symposium on Late Byzantine Thessalonike*, εκδ. Alice-Mary Talbot) 265-278.

⁴ Βλ. Κ. Μουστάκας, Οι αθωνικές περιουσίες στη νοτιο-ανατολική Μακεδονία τις πρώτες δεκαετίες του 16^{ου} αιώνα, στο *Η εξακτίωση του Αγίου Όρους στον Ορθόδοξο κόσμο: Τα Μετόχια. Αγιορειτική Εστία, Πρακτικά Θ' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, 21-23 Νοεμβρίου 2014), Θεσσαλονίκη 2015 (στο εξής: *Μετόχια*), σ. 93-105.

⁵ Βλ. J. Haldon, *Limnos, Monastic Holdings and the Byzantine State: ca. 1261-1453*, στο A. Bryer - H. Lowry (εκδ.), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society. Papers given at a Symposium at Dumbarton Oaks in May 1982*, Birmingham - Washington, D.C. 1986, σ. 161-215. — Φ. Π. Κοτζαγεώργης, Τα αγιορείτικα μετόχια στη Λήμνο, στο Γ. Κωνσταντέλλης (εκδ.), *Λήμνος. Εκκλησιαστική κληρονομιά*, τ. Α', Αθήνα 2010, σ. 107-129.

Τα μετόχια ήταν κτήματα, ιδιοκτησίες που διέθεταν οι μονές συνήθως μακριά από αυτές. Είχαν κυρίως αγροτικό χαρακτήρα, δηλαδή επρόκειτο για εκτάσεις γης, χωράφια, αμπελώνες, κήπους, περιβόλια, ακόμη και ολόκληρα μοναστήρια με τα εξαρτήματά τους. Εκτός όμως από τα αγροτικά υπήρχαν και αστικά μετόχια, δηλαδή ακίνητα μέσα στις πόλεις που ανήκαν σε μονές, όπως για παράδειγμα καταστήματα, εργαστήρια, αποθήκες, οικίες με αυλές, ναοί κτλ. Οι αγιορειτικές και οι άλλες μονές απέκτησαν τα εν λόγω κτήματα (μετόχια) στη διάρκεια των αιώνων με αγορές, πρωτίστως όμως με δωρεές είτε από τους κητόρες τους, είτε από τον αυτοκράτορα και μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας, είτε από πλούσιους αριστοκράτες, πολιτικούς και εκκλησιαστικούς αξιωματούχους, κληρικούς, καθώς και απλούς ιδιώτες⁶.

Όσον αφορά τη Θράκη, πρέπει να διευκρινίσουμε ότι εννοούμε για την περίοδο από τα τέλη του 10^{ου} αιώνα, όταν ιδρύονται οι πρώτες μεγάλες κοινοβιακές μονές στο Άγιον Όρος, και στο εξής, την περιοχή που περιλαμβάνονταν αρχικά στο θέμα Θράκης. Το θέμα Θράκης συγκροτήθηκε μεταξύ 680-687 για την αντιμετώπιση του Βουλγαρικού κινδύνου και εκτεινόταν κατά την ίδρυσή του από το Αιγαίο πέλαγος, την Προποντίδα (θάλασσα του Μαρμαρά) και τον Εύξεινο Πόντο έως τον ποταμό Στρυμόνα και την οροσειρά του Αίμου (σημ. Stara Planina) με έδρα πιθανότατα την Αρκαδιούπολη (σημ. Lüleburgaz)⁷. Αργότερα, μεταξύ 789 ή 792 και 802, αποσπάστηκαν οι δυτικές περιοχές του θέματος Θράκης, ανάμεσα στον ποταμό Έβρο και τον Στρυμόνα και αποτέλεσαν το θέμα Μακεδονίας με έδρα την Αδριανούπολη (σημ.

⁶ Βλ. Βασιλική Νεράντζη-Βασιμάζη, Αγιορειτικές ιδιοκτησίες στη Θάσο κατά τον 14^ο αιώνα, *Θασιακά* 10 (1996-1997) (= Γ' Συμπόσιο Θασιακών Μελετών. Η Θάσος δια μέσου των αιώνων: Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός. Πρακτικά, Αφιέρωμα στον Τάσο Γκριτσόπουλο, εκδ. Κ. Ι. Χιόνης, Καβάλα 2001) 523-530.

⁷ Βλ. Γ. Χαριζάνης, Το μετόχι της Λαύρας στο νησί του Αγίου Ευστρατίου έως την έφοδο των άθρονι έθνών (Τούρκων) στις αρχές του 14^{ου} αιώνα, *Βυζαντινά* 33 (2014) 129-150.

⁸ Βλ. Alice-Mary Talbot, «Metochion», *The Oxford Dictionary of Byzantium*, εκδ. Α. Ρ. Kazhdan κ.ά., τ. I-III, New York - Oxford 1991 (στο εξής: *ODB*), τ. II, σ. 1356-1357. — Κρ. Χρυσοοίδης, Δημιουργώντας την οικονομική και πνευματική ενδοχώρα του Αγίου Όρους: Μηχανισμοί συγκροτήσεως μετοχίων (ένα δοκίμιο), στο *Μετόχια*, σ. 21-32.

⁹ Βλ. Alkmeni Stavridou-Zafraka, Slav Invasions and the Theme Organization in the Balkan Peninsula, *Βυζαντινά* 12 (1992) 165-179, σ. 168 (στο εξής: Α. Stavridou-Zafraka, Slav Invasions). — Της ίδιας, The Development of the Theme Organisation in Macedonia, στο J. Burke - R. Scott (εκδ.), *Byzantine Macedonia. Identity, Image and History. Papers from the Melbourne Conference, July 1995* [Byzantina Australiensia 13], Melbourne 2000, σ. 128-138, εδώ 128 (στο εξής: Α. Stavridou-Zafraka, Development). — Χρ. Α. Κυριαζόπουλος, *Η Θράκη κατά τους 10^ο-12^ο αιώνες. Συμβολή στη μελέτη της πολιτικής, διοικητικής και εκκλησιαστικής της εξέλιξης*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 84-87, 179 (στο εξής: Χρ. Κυριαζόπουλος, *Θράκη*).

Edirne)¹⁰. Από το θέμα *Μακεδονίας*, η περιοχή δυτικά του ποταμού Νέστου με την κοιλάδα του Στρυμόνα, που άλλοτε αποτελούσε την *κλεισούρα* Στρυμόνος (688), οργανώθηκε στις αρχές του 9^{ου} αιώνα στο θέμα *Στρυμόνος*¹¹. Η παρακμή του θεματικού θεσμού οδήγησε σε περαιτέρω κατακερματισμό των θεμάτων¹². Έτσι η περιοχή του Βολερού, που αντιστοιχεί στις πεδιάδες της σημερινής Ξάνθης και της Κομοτηνής, συγχροτήθηκε σε ξεχωριστό θέμα (α' τέταρτο του 11^{ου} αι.), το οποίο εμφανίζεται συχνά συνενωμένο με τα θέματα *Στρυμόνος* και *Θεσσαλονίκη*¹³. Επιπλέον, η Αδριανούπολη με το Διδυμότειχο (11^{ος} αι.), η Φιλιππούπολη (σημ. Ploudiv) και η περιοχή της (από τα τέλη του 10^{ου} ή τις αρχές του 11^{ου} αι.), η Αγγιάλος (τέλη του 11^{ου} αι.) και η θρακική Χερρόνησος (χερσόνησος της Καλλίπολης) (τέλη του 11^{ου} - αρχές του 12^{ου} αι.) αποτέλεσαν ξεχωριστά θέματα¹⁴.

Από τις μονές του Άθω, στη Θράκη διέθεταν κτήματα (μετόχια) οι μονές του Βατοπεδίου, της Μεγίστης Λαύρας και του Παντοκράτορος¹⁵.

Α. Πρώτη η μονή της Θεοτόκου Βατοπεδίου ήταν αυτή που απέκτησε κτήματα στον θρακικό χώρο. Συγκεκριμένα, τον Ιανουάριο του 1080 ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Γ' Βοτανειάτης (1078-1081), ύστερα από αίτημα των Βατοπεδινών μοναχών, δώρισε με χρυσόβουλλό του στη μονή πενήντα (50) ατελείς ξευγαράτους παροίκους, καθώς και

¹⁰ Βλ. Α. Stavridou-Zafraka, *Slav Invasions 172, 175-176*. — Της ίδιας, *Development 129-130*. — Χρ. Κυριαζόπουλος, *Θράκη* 86-87, 179.

¹¹ Βλ. Αλκήμηνη Σταυρίδου-Ζαφράκα, Τα θέματα του Μακεδονικού χώρου. Το θέμα Στρυμόνος, στο *Βυζαντινή Μακεδονία 324-1430 μ.Χ. Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 29-31 Οκτωβρίου 1992* [Μακεδονική Βιβλιοθήκη 82], Θεσσαλονίκη 1995, σ. 307-319. — Της ίδιας, *Development 130-131*. — Χρ. Κυριαζόπουλος, *Θράκη* 86-88, 217-221.

¹² Βλ. Μάρθα Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Παρακμή και πτώση του θεματικού θεσμού. Συμβολή στην εξέλιξη της διοικητικής και της στρατιωτικής οργάνωσης του Βυζαντίου από το 10^ο αι. κ.ε.*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1985.

¹³ Διεξοδικά βλ. P. Soustal, *Thrakien (Thrakē, Rodopē und Haimimontos)* [Tabula Imperii Byzantini, 6 - Philosophisch-Historische Klassen Denkschriften 221], Wien 1991, σ. 50, 96, 212-213 (στο εξής: P. Soustal, *Thrakien*). — Α. Stavridou-Zafraka, *Development 131, 137*. — Χρ. Κυριαζόπουλος, *Θράκη* 200-217.

¹⁴ Βλ. Χρ. Κυριαζόπουλος, *Θράκη* 231-240, 241-245. Σχετικά με την Αδριανούπολη, το Διδυμότειχο και τη Φιλιππούπολη βλ. P. Soustal, *Thrakien* 162-167, 240-244, 399-404.

¹⁵ Σύμφωνα με την παράδοση, η μονή Βατοπεδίου ιδρύθηκε από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο τον Α' (379-395). Ωστόσο, πρώτη μνεία της στις πηγές γίνεται σε έγγραφο του Ιανουαρίου 985 βλ. Δ. Παπαχρυσάνθου, *Αθωνικός μοναχισμός* 235-237. — Γ. Χαριζάνης, *Αθωνική πολιτεία* 125-126. Σχετικά με την ίδρυση της μονής της Λαύρας (961-963), επίσης βλ. Δ. Παπαχρυσάνθου, *Αθωνικός μοναχισμός* 194 κ.ε. — Γ. Χαριζάνης, *Αθωνική πολιτεία* 84 κ.ε. Όσον αφορά τη μονή Παντοκράτορος, ιδρύθηκε στα μέσα του 14^{ου} αιώνα βλ. Σ. Καδάς, *Το Άγιον Όρος. Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους*, Αθήνα 1989⁵, σ. 75.

φορολογική απαλλαγή (έξκουσσεία) για πέντε κτήματα, μεταξύ των οποίων, και το «κατὰ τὸ Περιθεώριον, ὃ τοῦ Σαλαμιᾶ καλεῖται, σὺν τὸ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κάστρου μετόχιον αὐτῆς»¹⁶. Η μονή Βατοπεδίου είχε ήδη στην κατοχή της πριν από το 1080 το κτήμα του Σαλαμιᾶ που βρισκόταν στην περιοχή του Περιθεωρίου, καθώς και ένα μετόχι μέσα στο εν λόγω κάστρο, τα οποία θα απαλλάσσονταν από φορολογικά βάρη με το παραπάνω χρυσόβουλλο του Νικηφόρου Βοτανειάτη. Το Περιθεώριον ταυτίζεται με την πρωτοβυζαντινή Αναστασιούπολη και ερείπιά του σώζονται μέχρι σήμερα στο βόρειο άκρο της λίμνης Βιστωνίδας (Πορούς)¹⁷. Ας σημειωθεί επίσης ότι στο βάνδον του Περιθεωρίου και μέσα στο εν λόγω κάστρο διέθετε κτήματα και η μονή της Θεοτόκου Πετριτζιωτίσσης (σημ. Bačkovski Manastir), η οποία ιδρύθηκε το 1083 από τον μέγα δομέστικο πάσης της Δύσεως Γρηγόριο Πακουριανό και βρίσκεται κοντά στη Στενήμαχο (σημ. Asepovgrad)¹⁸.

Κοντά στο Περιθεώριον, αλλά και τη γειτονική Ξάνθεια (σημ. Ξάνθη) βρίσκονταν και άλλα κτήματα που απέκτησε αργότερα η μονή

¹⁶ J. Bompaire - J. Lefort - Vassiliki Kravari - Chr. Giros (έκδ.), *Actes de Vatopédi*, τ. I: *Des origines à 1329* [Archives de l' Athos XXI], Paris 2001, αρ. 10 (έτ.1080), σ. 109-114, 112.13-14 (στο εξής: A. Vat. I). — Γ. Χρ. Χαριζάνης, *Ο μοναχισμός στη Θράκη κατά τους Βυζαντινούς αιώνες*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 199 (στο εξής: Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός*). Πιθανόν η μονή Βατοπεδίου να έχασε την κυριότητα των παραπάνω κτημάτων, δηλαδή του μετοχίου στο Περιθεώριον και του κτήματος του Σαλαμιᾶ, στα κατοπινά χρόνια —άγνωστο πότε ακριβώς— καθώς αυτά δεν αναφέρονται σε άλλα έγγραφα. Βλ. J. Lefort, *La fortune foncière de Vatopédi hors de l' Athos avant la fin du XIIIe siècle*, στο *Ιερά Μονή Βατοπεδίου. Ιστορία και Τέχνη* [Αθωνικά Σύμμεικτα 7], Αθήνα 1999, σ. 43-54, εδώ 45. Ο *ξευγαράτος πάροικος* κατείχε ζεύγος αροτήρων βοδιών και ενδεχομένως χωραφιαία γη με έκταση τόσοση όση μπορούσε να οργανώσει ένα *ξευγαρί* βόδια στην εποχή της σποράς βλ. *Λεξικό Βυζαντινής Ορολογίας. Οικονομικοί όροι*, τ. Β': Δ-Ι, εκδ. Πολύμνια Κατσώνη - Μάρθα Γρηγορίου-Ιωαννίδου, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 262-264 (στο εξής: Π. Κατσώνη - Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Λεξικό II*). Αναλυτικά για την *έξκουσσεία* που δήλωνε την απαλλαγή από συμπληρωματικούς φόρους και από κάθε είδους πρόσθετες, έκτακτες φορολογικές επιβαρύνσεις όχι όμως και από τον έγγειο φόρο, ενώ αργότερα από τον 14^ο αιώνα δήλωνε τη γενική φορολογική απαλλαγή βλ. M. C. Bartusis, «Echkousseia», *ODB*, τ. II, σ. 770-771. — Π. Κατσώνη - Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Λεξικό II* 198-203.

¹⁷ Βλ. P. Soustal, *Thrakien 394-395*. — Π. Α. Γεωργαντζής, *Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της ιεράς μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου, Ξάνθη* 2009, σ. 123-134 (στο εξής: Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή*).

¹⁸ Η μονή της Θεοτόκου Πετριτζιωτίσσης είχε στην κατοχή της στο βάνδον του Περιθεωρίου το *προάστειον* (μεγάλο κτήμα) του Μηνᾶ με τα χωράφια του, και μέσα στο κάστρο του Περιθεωρίου την *αὐλήν* του Απασίου με όλα τα οικοδομήματά της. Αναλυτικά βλ. Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 108 κ.ε., 115. Το βάνδον αποτελούσε υποδιαίρεση του *θέματος* και ήταν υποδεέστερο της *τούμας* βλ. A. Kazhdan, «Bandon», *ODB*, τ. I, σ. 250. Όσον αφορά το *προάστειον*, που από τον 10^ο αιώνα και έπειτα σήμαινε το κτήμα, το οποίο περιλάμβανε και παροίκους βλ. M. C. Bartusis, «Proasteion», *ODB*, τ. III, σ. 1724.

Βατοπεδίου. Τον Μάιο του 1305, η Θεοδώρα Κομνηνή Συναχερήνα (Ακροπολίτισσα) δώρισε «εἰς ἐξίλασμον ... τῶν ... ἐγκλημάτων» της στη μονή της Θεομήτορος Βατοπεδίου το μονύδριο του αγίου Γεωργίου, που βρισκόταν στο γονικό της κτήμα «τὸ Καλαμίτζιον ... μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς καὶ κατοχῆς αὐτοῦ»¹⁹. Επιπλέον δώρισε και τη γονική της γη που βρισκόταν «ἐν τῷ Σελλαρίῳ», καθώς και τη γονική της «πλανηνήν (ορεινή βοσκή) τοῦ Βοδὸς τὸ Πηγάδιον», που βρισκόταν «εἰς τὰ βουνὰ Ξανθείας»²⁰.

Η μονή του αγίου Γεωργίου στο Καλαμίτζιον ή του αγίου Γεωργίου Καλαμιτζιώτου (και κατ' επέκταση η μονή Βατοπεδίου), με δύο παραδοτικά γράμματα του Γεωργίου Γαληνού, τον Ιανουάριο του 1287, και του Κατακαλώνα, τον Φεβρουάριο του 1296, είχε αποκτήσει αμπέλια έκτασης δεκατριών (13) μοδίων, εσωπερίβολα δέκα (10) μοδίων, αμπελοτόπια επτά (7) μοδίων, διάφορα δένδρα, μεταξύ των οποίων δέκα (10) καρυδιές, δύο (2) μύλους, δύο (2) μυλοτόπια, καθώς και γη (χωράφια) έκτασης 370 μοδίων²¹. Η γη αυτή, της οποίας περιορισμός (οριοθέτηση) έγινε στις αρχές του 14^{ου} αιώνα, έφθανε συνολικά περί τους 1500 μοδίους, και τοποθετείται στα σημερινά χωριά Σούνιο και Μοναχοί, μεταξύ της Κομοτηνής και της Ξάνθης, βορειοδυτικά του βυζαντινού Περιθεωρίου (Αναστασιούπολης)²².

Όσον αφορά τη γη του Σελλαρίου, της οποίας περιορισμός (οριοθέτηση) έγινε επίσης στις αρχές του 14^{ου} αιώνα, τοποθετείται κοντά στο σημερινό χωριό Σέλερον, περί τα εννέα χλμ. ανατολικά της Ξάνθης²³.

¹⁹ A. Vat. I, αρ. 38 (έτ.1305), σ. 224-228, 227.1-10. Για τη Θεοδώρα Κομνηνή Συναχερήνα βλ. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, εκδ. E. Trapp, τ. I-XII, Wien 1976-1996, αρ. 25157 (στο εξής: PLP).

²⁰ A. Vat. I, αρ. 38 (έτ.1305), σ. 227.11-15. — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 199. Για την εκκλησιαστική ιστορία της Ξάνθειας (σημ. Ξάνθης) βλ. Π. Γεωργαντζής, *Συμβολή* 98 κ.ε.

²¹ Διεξοδικά βλ. A. Vat. I, αρ. 22 (έτ.1287), σ. 177-179 και αρ. 23 (έτ.1296), σ. 179-182. Ο μόδιος αποτελούσε μονάδα μέτρησης, τόσο ποσότητας σιτηρών, όσο και έκτασης γης και οι τιμές του ποίκιλλαν. Όσον αφορά την έκταση γης, ένας μόδιος κυμαινόταν από περίπου 888 τ.μ. έως 1279 τ.μ., ενώ από τον 13^ο αιώνα ο μόδιος ήταν συνώνυμος με το στρέμμα: βλ. E. Schilbach - A. Kazhdan, «Modios», *ODB*, τ. II, σ. 1388. Το έσωπερίβολον ήταν περιφραγμένο περιβόλι, κοντά σε κατοικημένο χώρο: βλ. Π. Κατσώνη - Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Λεξικό II* 251. Σχετικά με το άμπελοτόπιον, που ήταν γη κατάλληλη για καλλιέργεια αμπέλου, βλ. I. E. Καραγιαννόπουλος, *Λεξικό Βυζαντινής Ορολογίας. Οικονομικοί όροι*, τ. Α': Α-Γ, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 104-105 (στο εξής: I. Καραγιαννόπουλος, *Λεξικό I*). Ο Γεώργιος Γαληνός υπέγραφε ως «ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως (Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος, 1282-1328)» και με τον ίδιο τρόπο υπέγραφε και ο Κατακαλὼν βλ. A. Vat. I, αρ. 22 (έτ.1287), σ. 179.11 και αρ. 23 (έτ.1296), σ. 181.19-20.

²² A. Vat. I, αρ. 40 (αρχές 14^{ου} αι.), σ. 230-232.

²³ A. Vat. I, αρ. 39 (αρχές 14^{ου} αι.), σ. 228-229.

Το 1329 ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Γ΄ Παλαιολόγος (1328-1341) επικύρωσε με χρυσόβουλλο τις κτήσεις που είχε η μονή Βατοπεδίου μεταξύ των άλλων, το μετόχι του αγίου Γεωργίου (Καλαμιτζιώτου) στο Περιθεώριον, «μετὰ τῆς νομῆς καὶ περιοχῆς αὐτοῦ», τη γη του Σελαρίου, την πλανηνή (ορεινή βοσκή) «εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ξανθείας ἐπιλεγομένην τοῦ Βοῦ τὸ Πηγάδιον», καθώς και το μετόχι του αγίου Παντελεήμονος «εἰς τὴν Ξάνθειαν» με το αμπέλι, το περιβόλι και τη γη που είχε²⁴.

Μερικά χρόνια αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 1356, ο αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος (1341-1391) με χρυσόβουλλό του επικύρωσε πάλι τα κτήματα που είχε η μονή Βατοπεδίου —ανάμεσα στα άλλα— το μετόχι του αγίου Γεωργίου στο Περιθεώριον «ἐπικεκλημένον τὸ Καλαμίτζιν μετὰ τῶν προσόντων αὐτῶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ αὐτοῦ κάστρου»²⁵. Επιπλέον, τη μονή της υπεραγίας Θεοτόκου της Ψυχοσωστρίας στην Κωνσταντινούπολη, με τα εξαρτήματά της εντός και εκτός της Πόλεως, η οποία είχε περιέλθει στην κυριότητα της μονής Βατοπεδίου ήδη από το 1349 (με χρυσόβουλλο του Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνού). Επιπρόσθετα, τις κτήσεις στην Ηράκλεια (σημ. Margaraeglisi) και τη Χαριούπολη (σημ. Hayrabolu), καθώς και το κηπουρεῖον στη Χρυσή Πύλη της Κωνσταντινούπολης, που το είχε παραχωρήσει στο Βατοπέδι ο μοναχός Νίφων Ποταμιάτης. Τέλος, την τετάρτην μεριδα από μία καμάρα (εμπορικό κατάστημα) στην πύλη των Κυνηγών του Κερατίου κόλπου, που της δόθηκε από τον Ραούλ Ισαάκιο και τη γυναίκα του²⁶.

²⁴ A. Vat. I, αρ. 68 (έτ.1329), σ. 370-376, 375.76-81. — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 199.

²⁵ J. Lefort - Vassiliki Kravari - Chr. Giros - K. Smyrlis (έκδ.), *Actes de Vatopédi*, τ. II: *De 1330 à 1376* [Archives de l'Athos XXII], Paris 2006, αρ. 108 (έτ.1356), σ. 257-263, 261.25-27 (στο εξής: A. Vat. II). — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 199.

²⁶ A. Vat. II, αρ. 108 (έτ.1356), σ. 261.36-38 και σ. 262.38-42. Η μονή της υπεραγίας Θεοτόκου Ψυχοσωστρίας (και κατ' επέκταση η μονή Βατοπεδίου) είχε στην κυριότητά της τη μονή του Κεγγρίου, που βρισκόταν στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης, στην ασιατική ακτή του Βοσπόρου, με όλη την ακίνητη περιουσία της (τα μονύδρια του Νίφωνος και του Σωτήρος Χριστού του Κουτουλά, μύλους, αμπέλια και γη). Επιπρόσθετα, μέσα στην Κωνσταντινούπολη διέθετε διάφορα οικήματα, καθώς και τον ναό του αγίου Νικολάου με τη προαυλίό του και άλλα έξι (6) οικήματα στην περιοχή του. Έξω από την Πόλη είχε επιπλέον τα ακόλουθα εξαρτήματα: το μετόχι της Κορώνης, κοντά στο χωρίον του Προμούντου, στη θρακική ακτή του Βοσπόρου, με γη συνολικής έκτασης 1000 μοδίων το μετόχι του Προφήτη Ηλία στο χωρίον Καλάς, επίσης στη θρακική ακτή του Βοσπόρου· στην Ηράκλεια οικήματα και έξω από αυτήν, στην τοποθεσία του Τριφυλλίου, γη έκτασης 600 μοδίων με προσκαθημένους και ένα μυλωνοτόπιο· στη Χαριούπολη, το μετόχι του Αρχιστρατήγου Μιχαήλ του Φύλακος με έξι (6) παροίκους στο Πάμφιλον (σημ. Uzunköprü) δύο μονύδρια, της αγίας Αναστασίας και της αγίας Παρασκευής με γη και προσκαθημένους. Αναλυτικά βλ. A. Vat. II, σ. 43, 45 και αρ. 102 (έτ.1349), σ. 230-237. Επιπλέον, το Βατοπέδι είχε και ένα κτήμα στο κάστρο

Τον Νοέμβριο του 1369, ο Σέρβος δεσπότης των Σερρών Ιωάννης Ούγκλεσης (Uglješa, 1365-1371) χορήγησε με *όρισμὸν* του στη μονή Βατοπεδίου 120 υπέρπυρα κατ' έτος από τα έσοδα της λίμνης της Πορούς (Βιστωνίδας)²⁷, ενώ δύο χρόνια αργότερα, τον Απρίλιο του 1371, ο ίδιος δεσπότης με χρυσόβουλλό του παραχώρησε στους Βατοπεδινούς μοναχούς να κατέχουν «*εἰς τὸ ἐξῆς*» το *βιβάριον* (ιχθυοτροφείο) του αγίου Θεοδώρου, που βρισκόταν επίσης στη λίμνη της Πορούς (Βιστωνίδας) «*μετὰ πάσης τῆς ἀρχαίας προνομῆς καὶ περιοχῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκ παντὸς γένους θαλαττίας ἀλίας*»²⁸.

Επομένως η μονή Βατοπεδίου διέθετε τα εξής κτήματα (μετόχια) στη Θράκη:

Στο Περιθεώριον (Αναστασιούπολη) και την περιοχή του

1) το κτήμα του Σαλαμά, στην περιοχή του Περιθεωρίου (πριν από το 1080).

2) ένα μετόχι μέσα στο κάστρο του Περιθεωρίου (πριν από το 1080).

3) τη μονή του αγίου Γεωργίου στο Καλαμίτζιον (Καλαμιτζιώτου) (με γη έκτασης 1500 *μοδίων*), βόρεια/βορειοδυτικά του Περιθεωρίου, στα σημερινά χωριά Σούνιο και Μοναχοί, μεταξύ Κομοτηνής και Ξάνθης (Μάιος 1305).

Στην Ξάνθεια (σημ. Ξάνθη) και την περιοχή της

4) τη γη του Σελλαρίου, κοντά στο σημερινό χωριό Σέλερον, περί τα εννέα (9) χλμ. ανατολικά της Ξάνθης (Μάιος 1305).

Εννεακόσια ή Εννακόσια, στα δυτικά της Κωνσταντινούπολης, κοντά στο Ρήγιον (σημ. Kūçükçekmece). Συνολικά η μονή Βατοπεδίου διέθετε στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης πάνω από 1600 *μοδίους* γης βλ. *A. Vat. II*, σ. 45. Για τη μονή της Θεοτόκου Ψυχωστριάς, που βρισκόταν στη συνοικία των Βλαχερνών στην Κωνσταντινούπολη, επίσης βλ. R. Janin, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin*, Μέρος 1^ο: *Le siège de Constantinople et le patriarcat œcuménique*, τ. III: *Les églises et les monastères*, Paris 1969², σ. 243-244 (στο εξής: R. Janin, *Églises et monastères*). — N. Melvani, *Athonite Presence in Constantinople during the Palaiologan Period*, στο *Μετόχια*, σ. 73-84, εδώ 75 κ.ε. (στο εξής: N. Melvani, *Athonite Presence*). Όσον αφορά τη Χρυσή πύλη της Κωνσταντινούπολης, που βρισκόταν στο χερσαίο τείχος, καθώς και την πύλη των Κυνήγων, που βρισκόταν στο θαλάσσιο, προς τον Κεράτιο κόλπο βλ. R. Janin, *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique* [Archive de l'Orient Chrétienne 4A], Paris 1964², σ. 268-273, 288 (στο εξής: R. Janin, *Constantinople*). Για τη Χαριούπολη και την Ηράκλεια βλ. A. Külzer, *Ostthrakien (Eurōpē)* [Tabula Imperii Byzantini, 12 – Philosophisch-Historische Klassen Denkschriften 369], Wien 2008, σ. 308-310, 398-408 (στο εξής: A. Külzer, *Ostthrakien*). Σχετικά με τον Νίφωνα Ποταμάτη και τον Ραούλ Ισαάκιο βλ. *PLP* αρ. 23598 και 24121 αντίστοιχα.

²⁷ *A. Vat. II*, αρ. 133 (έτ.1369), σ. 353-354. — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 199.

²⁸ *A. Vat. II*, αρ. 137 (έτ.1371), σ. 367-369, 368.10-14. — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 199. Το *βιβάριον* ήταν περιφραγμένος θαλάσσιος, ποτάμιος ή λιμναίος χώρος, μέσα στον οποίο εκτρέφονταν ψάρια: βλ. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Λεξικό I* 192-193.

5) την πλανηνή (ορεινή βοσκή) τοῦ Βοδς τὸ Πηγάδιν στα βουνά της Ξανθείας, βόρεια της σημ. Ξάνθης (Μάιος 1305).

6) το μετόχι του αγίου Παντελεήμονος στην Ξάνθεια (1329).

Στην Κωνσταντινούπολη και έξω από αυτήν διάφορες κτήσεις

7) τη μονή της υπεραγίας Θεοτόκου Ψυχοσωστρίας στην Κωνσταντινούπολη με όλα τα εξαρτήματά της μέσα και έξω από την Πόλη, συνολικής έκτασης περί τους 1600 μωδίους (1349).

Στη λίμνη της Πορούς (Βιστωνίδας)

8) 120 υπέρπυρα κατ' έτος από τα έσοδα της λίμνης (1369).

9) το βιβάριον (ιχθυοτροφείο) του αγίου Θεοδώρου στην παραπάνω λίμνη (1371).

Β. Η μονή της Μεγίστης Λαύρας απέκτησε τα πρώτα κτήματά της στη Θράκη κατά τη β' δεκαετία του 12^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο του 1115 ο πρόεδρος Νικηφόρος Κεφαλάς δώρισε στη μονή της Λαύρας και τον ηγούμενό της Θεόδωρο Κεφαλά —μεταξύ άλλων κτημάτων— το προάστειον (μεγάλο κτήμα) τὰ Ἀδρίνου, που βρισκόταν «έν τῷ πετίτῳ (στην περιοχή) τῆς Δέλκου», καθώς και «οἰκίματα καὶ ἐνοικικὰ» μέσα στο κάστρο της Τραϊανούπολης και έξω από το εν λόγω κάστρο αμπελώνες, χωράφια και νομαδιαία γη²⁹.

Ο Νικηφόρος Κεφαλάς προχώρησε στην παραπάνω δωρεά προς τη μονή, επειδή είχε απομείνει μόνος στη ζωή και δεν είχε κάποιον «εἰς παραψυχὴν καὶ παραμυθίαν». Είχε κάνει δύο γάμους, όμως είχαν πεθάνει οι γυναίκες του και είχε μείνει άτεκνος. Προχώρησε λοιπόν στην εν λόγω δωρεά για να πετύχει λύτρωση από τις αμαρτίες του και έλεος

²⁹ P. Lemerle – A. Guillou – N. Svoronos – Denise Papachryssanthou (έκδ.), *Actes de Lavra*, τ. I: *Des origines à 1204* [Archives de l'Athos V], Paris 1970, αρ. 60 (έτ.1115), σ. 311-315, 313.32-34 και 314.34-37 (στο εξής: *A. Lavr. I*). Για το προάστειον (βλ. ανωτέρω σημ. 18) ή χωρίον τὰ Ἀδρίνου βλ. A. Külzer, *Ostthrakien* 236. Σχετικά με την Τραϊανούπολη βλ. Π. Γεωργαντζής, *Ἡ Μητρόπολις Τραϊανουπόλεως καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ αὐτῆς. Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης*, διδακτορική διατριβή, Ξάνθη 1981. Ὅσον αφορά τὴ Δέλκο ή Δέρκο (σημ. Terkos ή Durusu) βλ. Θ. Παπαζώτος, Ανίχνευση τοπογραφικῆ της Ανατολικῆς Θράκης, *Byzantinische Forschungen* 14.1 (1989) [= *Byzantine Thrace: Image and character. First International Symposium for Thracian Studies* (Komotini, May 28th-31st 1987), εκδ. A. M. Hakkert] 543-566, σ. 551. — A. Külzer, *Ostthrakien* 330-332. Για το αξίωμα του προέδρου βλ. A. Kazhdan – A. Cutler, «Proedros», *ODB*, τ. III, σ. 1727-1728. Τα ἐνοικικὰ ήταν οικίματα και κτίσματα (εργαστήρια, καταστήματα, αποθήκες), τα οποία δίνονταν προς ἐνοικίαση βλ. Π. Κατσώνη – Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου, *Λεξικό II* 168-169. Σχετικά με τις διάφορες κατηγορίες γης (ἀρόσιμος, νομαδιαία, λιβαδιαία, βουνώδης, κλασματικὴ κτλ.) βλ. I. Καραγιαννόπουλος, *Λεξικό I* 207-209.

από τον Θεό και για να μνημονεύεται αυτός και οι μακαρίτες γονείς του από τους μοναχούς της μονής³⁰.

Την παραπάνω ακίνητη περιουσία (το προάστειον ή χωρίον τὰ Ἀδρίνου στη Δέλκο χαρακτηριζόταν ως τόπος κλασματικός και έφθανε τους 334 μοδίους γης), καθώς και άλλα κτήματα ο Νικηφόρος Κεφαλάς τα είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του Λέοντα, στον οποίον είχαν περιέλθει με δωρεές από τον αυτοκράτορα Νικηφόρο Γ΄ Βοτανειάτη (1078-1081) και στη συνέχεια τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό (1081-1118) (χρυσόβουλλα του Μαρτίου 1082 και Οκτωβρίου 1089)³¹.

Ο πατέρας του Νικηφόρου, ὁ βεστάρχης καὶ πριμικήριος τῶν βεστιαριτῶν Λέων Κεφαλάς³² δεν ήταν τυχαία προσωπικότητα. Είχε διακριθεί προβάλλοντας γενναία αντίσταση κατά την εξάμηνη πολιορκία της Λάρισας από τους Νορμανδούς του Βοημούνδου (Νοέμβριος 1082 – Απρίλιος 1083)³³. Δεν γνωρίζουμε τη συγγενική σχέση που τυχόν μπορεί να συνέδεε τον Νικηφόρο Κεφαλά με τον ηγούμενο της Λαύρας Θεόδωρο (Κεφαλά)³⁴.

Στην περιοχή της Δέλκου, όπου βρισκόταν το προάστειον της Λαύρας τὰ Ἀδρίνου, και στη γειτονική Φιλέα υπήρχε το μοναστήρι του Σωτήρος Χριστού, που είχε ιδρυθεί λίγο πριν από τα μέσα του 11^{ου} αιώνα από τον μοναχό Μιχαήλ-Ματθαίο και τον αδελφό του Κυριακό, δηλαδή τον όσιο Κύριλλο τον Φιλεώτη (1015-1110)³⁵.

Εκτός από τη Δέλκο και την Τραϊανούπολη, η μονή της Λαύρας απέκτησε ακίνητη περιουσία (μετόχια) και μέσα στην πρωτεύουσα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη, και τα περίχωρά της. Συγκεκριμένα, περιήλθε στην κατοχή της το 1332 το μοναστήρι της Θεομήτορος της Ζωοδόχου που βρισκόταν μέσα στην Πόλη³⁶ και το

³⁰ A. Lavr. I, αρ. 60 (έτ.1115), σ. 313.15-25.

³¹ A. Lavr. I, αρ. 44 (έτ.1082), σ. 241-244 και αρ. 49 (έτ.1089), σ. 260-263.

³² A. Lavr. I, αρ. 44 (έτ.1082), σ. 243.7. Για τον τίτλο του βεστάρχη βλ. A. Kazhdan, «Vestarches», *ODB*, τ. III, σ. 2162. Οι βεστιαρίται ήταν αξιωματούχοι στην ανακτορική υπηρεσία, οι οποίοι εμφανίζονται από τα τέλη του 12^{ου} - αρχές του 13^{ου} αιώνα να έχουν στρατιωτικο-οικονομικές αρμοδιότητες βλ. A. Kazhdan, «Vestiarites», *ODB*, τ. III, σ. 2163. — I. Καραγιαννόπουλος, *Λεξικό I* 190.

³³ Βλ. A. A. Γλαβίνας, Οι Νορμανδοί στη Θεσσαλία και η πολιορκία της Λάρισας (1082-1083), *Βυζαντιακά* 4 (1984) 33-45.

³⁴ A. Lavr. I, αρ. 60 (έτ.1115), σ.312.

³⁵ *Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερική θανιάτων διήγησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου τοῦ Φιλεώτου συγγραφείς παρὰ τοῦ ὁσίου Νικολάου τοῦ Κατασκευηνοῦ*, έκδ. Ε. Sargologos, *La Vie de saint Cyrille le Philéote moine byzantin (†1110). Introduction, texte critique, traduction et notes* [Subsidia Hagiographica 39], Bruxelles 1964 (κεείμενο σ. 43-264), σ. 104-105, κεφ. 21, §1 και σ. 168, κεφ. 39, §2. — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 94-98.

³⁶ Το μοναστήρι της Θεομήτορος Ζωοδόχου είχε δωρηθεί το 1329 από τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο Γ΄ Παλαιολόγο (1328-1341) στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ησαΐα, ο οποίος το 1332 το παραχώρησε στη Λαύρα βλ. N. Melvani, *Athonite*

οποίο διέθετε, όπως περιγράφεται σε πρακτικό του πρωτοκνηγοῦ Ἰωάννη Βατάτζη του Μαρτίου του 1334, την ακόλουθη ακίνητη περιουσία, η οποία πέρασε στην κυριότητα της Λαύρας: Στη χώρα τῶν Παραπολλίων, δηλαδή στην περιοχή δυτικά της Κωνσταντινούπολης και ως τα Μακρά Τείχη του Αναστασίου, τα χωρία Ἄγγουρίνα και Κεντηναρίου, τα οποία περιελάμβαναν χωράφια ἑκτασης 800 μοδίων³⁷. Τα εν λόγω χωρία τοποθετούνται μεταξύ του Αθύρα (σημ. Büyüik Çekmece) και του Ρηγίου (σημ. Küçük Çekmece), παραθαλάσσιες πόλεις στις βόρειες ακτές της Προποντίδας³⁸. Επιπλέον, η μονή της Ζωοδόχου (και κατ' ἐπέκταση η Λαύρα) διέθετε στην περιοχή και άλλα χωράφια ἑκτασης τριάντα τεσσάρων (34) μοδίων, αμπέλια επτά (7) μοδίων, δύο (2) νεόκτιστα οικήματα, τρία (3) οικοτόπια, ένα (1) εσωκλήπιο, ένα (1) αλωνοτόπιο και επτά (7) οικογένειες παροίκων³⁹. Ὁλη η παραπάνω ακίνητη περιουσία επικυρώθηκε ὕστερα ἀπὸ παράκληση των Λαυριωτῶν μοναχῶν και με πρόσταγμα του ἔτους 1354/5 ἀπὸ τον αυτοκράτορα Ἰωάννη Ε΄ Παλαιολόγο (1341-1391)⁴⁰.

Ὁ ἴδιος αυτοκράτορας νωρίτερα με χρυσόβουλλό του τον Δεκέμβριο του 1342 επικύρωσε και τις δωρεές που είχαν γίνει προς τη Λαύρα ἀπὸ τον πνευματικό του πατέρα Νήφωνα και οι οποίες αφορούσαν τον ξενώνα του αγίου Παντελεήμονος μέσα στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και οικήματα, εργαστήρια και «καταλλακτικὰ τραπέζια εἴκοσιν» (ανταλλαγῆς δηλ. χρημάτων) επίσης μέσα στην Πόλη, κοντά στις πύλες του Τιμίου Προδρόμου και της Αγίας Αναστάσεως, ἀπὸ τα

Presence 73. Δεν είναι βέβαιο ότι το εν λόγω μοναστήρι της Θεομήτορος Ζωοδόχου αντιστοιχεί με τη μονή της Θεοτόκου της (Ζωοδόχου) Πηγῆς, που βρισκόταν στο προάστειο Πηγῆ (σημ. Kâsimpaşa) ἔξω ἀπὸ την Κωνσταντινούπολη βλ. R. Janin, *Églises et monastères* 223-228.

³⁷ P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos - Denise Papachryssanthou (ἐκδ.), *Actes de Lavra*, τ. III: *De 1329 à 1500* [Archives de l'Athos X], Paris 1979, ἀρ. 122 (ἔτ.1334), σ. 15-19, 17.1-10 και 18.10-17 (στο ἐξῆς *A. Lavr. III*). — N. Melvani, *Athonite Presence* 73-74. Για τα χωρία Ἄγγουρίνα και Κεντηναρίου, επίσης βλ. A. Külzer, *Ostthrakien* 251, 447. Σχετικά με το αξίωμα του πρωτοκνηγοῦ βλ. A. Kazhdan, «Protoknygos», *ODB*, τ. III, σ. 1745-1746. Ὅσον ἀφορᾷ τον Ἰωάννη Βατάτζη βλ. *PLP* ἀρ. 2518.

³⁸ P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos - Denise Papachryssanthou (ἐκδ.), *Actes de Lavra*, τ. IV: *Études historiques. Actes Serbes. Compléments et index* [Archives de l'Athos XI], Paris 1982, σ. 121 σημ. 406 (στο ἐξῆς *A. Lavr. IV*). Για τον Αθύρα και το Ρήγιον βλ. A. Külzer, *Ostthrakien* 270-273, 615-618.

³⁹ *A. Lavr. III*, ἀρ. 122 (ἔτ.1334), σ. 18.17-37 και 19.37-52. — N. Melvani, *Athonite Presence* 74. Το ἔσωκλήπιον ἦταν κήπος περιφραγμένος δίπλα ἢ μέσα στην αυλή του σπιτιού βλ. Π. Κατσώνη - Μ. Γρηγορίου-Ἰωαννίδου, *Λεξικό II* 250-251.

⁴⁰ *A. Lavr. III*, ἀρ. 134 (ἔτ.1354/5), σ. 52-53.

οποία η Λαύρα θα εισέπραττε ετησίως συνολικά ενοίκια και έσοδα 900 υπερπύρων⁴¹.

Επιπλέον, τον Φεβρουάριο του 1367, ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος Κόκκινος (1353-1354, 1364-1376), ο οποίος συνδεόταν με τη Λαύρα, καθώς είχε μονάσει εκεί στο παρελθόν, δώρισε στην εν λόγω μονή, με *σιγγιλιῶδες γράμμα*, το μετόχι και κάθισμα του αγίου Δημητρίου, που ήταν στην κυριότητά του και βρισκόταν κοντά στην Πλατεία πύλη της Κωνσταντινούπολης⁴².

Ο Σέρβος δεσπότης των Σερρών Ιωάννης Ούγκλεσης (Uglješa), ύστερα από επίσκεψή του στον Άθω τον Απρίλιο του 1371, δώρισε στη μονή της Λαύρας, για να τον μνημονεύουν οι μοναχοί της, ένα *βιβάριον* (ιχθυοτροφείο), που βρισκόταν στη λίμνη της Πορούς (Βιστωνίδας) και ονομαζόταν *Golemi Vasilik*⁴³.

Επιπρόσθετα, η μονή της Λαύρας είχε αποκτήσει κτήματα και στην περιοχή της Αίνου (σημ. Epez). Ένα *πρόσταγμα* του αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγου (1425-1448) του Δεκεμβρίου 1428 ή 1443 ύστερα από αίτημα των Λαυριωτών επικύρωνε την κατοχή των εν λόγω κτημάτων. Επρόκειτο για το μονύδριο του αγίου Γεωργίου των Ομβροκλάδων «*περι την θεόσωστον πόλιν Αΐνον*», το μονύδριο των αγίων Θεοδώρων στο κάστρο του Κισσού και για ένα ακόμη μονύδριο που δεν κατονομάζεται στο Μεγαρίσιον, με τη γη, τα αμπέλια και τους παροίκους τους. Το κάστρο του Κισσού και το Μεγαρίσιον τοποθετούνται στα ανατολικά της Αίνου. Επιπλέον, στην ίδια την πόλη και την περιοχή της, η Λαύρα διέθετε *παλαιοστάσια*, δύο (2) οικήματα, ένα αμπέλι έξι (6) *μοδίων* στην «*Παχεϊαν Άμμον*», δύο χωράφια, ένα στον «*Άγιον Συμεώνη*» τεσσάρων (4) *μοδίων* και ένα άλλο στον Άγιο Γεώργιο, δύο (2) *οικοτόπια* και ένα (1) *όσπήτιον*⁴⁴.

⁴¹ *A. Lavr. III*, αρ. 123 (έτ.1342), σ. 20-26. — N. Melvani, *Athonite Presence* 74. — R. Janin, *Églises et monastères* 560. Για τον πνευματικό Νήφωνα βλ. *PLP* αρ. 20681. Οι *ξενῶνες*, που σε αρκετές περιπτώσεις παρουσιάζουν ομοιότητες με τα *ξενοδοχεία*, ήταν φιλανθρωπικά ιδρύματα, τα οποία παρείχαν δωρεάν τροφή και κατάλυμα σε ταξιδιώτες, φτωχούς και αρρώστους βλ. A. Kazhdan - Alice-Mary Talbot, «*Xenodocheion*», *ODB*, τ. III, σ. 2208. Οι πύλες του Τιμίου Προδρόμου και της Αγίας Αναστάσεως βρίσκονταν στο θαλάσσιο τείχος της Κωνσταντινούπολης, προς την πλευρά του Κερατίου κόλπου βλ. R. Janin, *Constantinople* 288-289.

⁴² *A. Lavr. III*, αρ. 144 (έτ.1367), σ. 92-96. — N. Melvani, *Athonite Presence* 74. — R. Janin, *Églises et monastères* 90. Η Πλατεία πύλη τοποθετείται στο θαλάσσιο τείχος της Κωνσταντινούπολης, στην πλευρά του Κερατίου κόλπου βλ. R. Janin, *Constantinople* 290-291. Για τον πατριάρχη Φιλόθεο Κόκκينو βλ. *PLP* αρ. 11917.

⁴³ *A. Lavr. IV*, αρ. 3 (έτ.1371), σ. 180-181.

⁴⁴ *A. Lavr. III*, αρ. 166 (έτ.1428 ή 1443), σ. 175-179. — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 199-200. Το κάστρο του Κισσού ταυτίζεται με τη σημερινή Κεσάνη (Kesan) της Ανατολικής Θράκης βλ. A. Külzer, *Osithrakien* 454-455. Η *στάσις* (*στάσειον/στάσιον*)

Επομένως, η μονή της Λαύρας διέθετε τα ακόλουθα κτήματα (μετόχια) στη Θράκη:

1) το *προάστειον* (μεγάλο κτήμα) ή *χωρίον τὰ Ἀδρίνου*, έκτασης 334 *μοδίων*, στη Δέλκο (1115).

2) «*Οἰκῆματα καὶ ἐνοικικὰ*» μέσα στο κάστρο της Τραϊανούπολης, καθώς και αμπελώνες και χωράφια στη γύρω περιοχή (1115).

Στην Κωνσταντινούπολη και την περιοχή της

3) το μοναστήρι της Θεομήτορος Ζωοδόχου μέσα στην Πόλη (1332).

4) τα χωρία Αγγουρίνα και Κεντηναρίου, στη *χώρα τῶν Παραπολίων*, δυτικά της Κωνσταντινούπολης, μεταξύ Αθύρα και Ρηγίου, με χωράφια έκτασης 800 *μοδίων* και άλλες γαίες (1334).

5) τον *ξενώνα* του αγίου Παντελεήμονος, καθώς και οικήματα, εργαστήρια και «*καταλλακτικὰ τραπέζια*» μέσα στην Πόλη (στις πύλες Τιμίου Προδρόμου και Αγίας Αναστάσεως) (ετήσια έσοδα από ενοίκια 900 υπέρπυρα) (1342).

6) το μετόχι και κάθισμα του αγίου Δημητρίου στην Πλατεία πύλη της Κωνσταντινούπολης (1367).

7) το *βιβάριον* (ιχθυοτροφείο) *Golemi Vasilik* στη λίμνη της Πορούς (Βιστωνίδας) (1371).

Στην Αίνο (σημ. *Epez*) και την περιοχή της

8) το μονύδριο του αγίου Γεωργίου Ομβροκλάδων στην πόλη της Αίνου (1428 ή 1443).

9) το μονύδριο των αγίων Θεοδώρων στο κάστρο του Κισσού (1428 ή 1443).

10) (ανώνυμο) μονύδριο στο Μεγαρίσιον (1428 ή 1443).

11) λοιπές άλλες κτήσεις (παλαιοστάσια, οικήματα, αμπέλι, χωράφια, οικοτόπια, ὀσπήτιον) στην πόλη και την περιοχή της Αίνου (1428 ή 1443).

Γ. Η μονή του Σωτήρος Χριστού Παντοκράτορος διέθετε στη Θράκη ένα *βιβάριον* (ιχθυοτροφείο) στην Παπαγιανία, στον ποταμό Μέστο (δηλ. τον Νέστο). Η εν λόγω τοποθεσία δεν είναι γνωστό πού ακριβώς βρισκόταν, ίσως στις εκβολές του προαναφερθέντος ποταμού. Η κατοχή του παραπάνω *βιβαρίου*, αλλά και άλλων κτημάτων από τη μονή, επικυρώθηκε τον Ιανουάριο του 1394 με χρυσόβουλλο του

περιλάμβανε κατά τον 11^ο-15^ο αιώνα οικία (αγροτική) με εγκαταστάσεις και άλλα κτίσματα, καλλιεργήσιμες γαίες (χωράφια, αμπέλια, κήπους), ζῶα, μύλους κτλ. βλ. M. C. Bartusis, «Stasis», *ODB*, τ. III, σ. 1944.

αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου (1391-1425)⁴⁵, καθώς και τον Ιούνιο του ίδιου έτους με *σιγίλλιο* του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Αντωνίου Δ΄ (1389-1390, 1391-1397)⁴⁶.

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν θα λέγαμε τα ακόλουθα:

Οι μονές του Αγίου Όρους (Βατοπεδίου, Λαύρας, Παντοκράτορος) με τα κτήματα (μετόχια) που είχαν στη Θράκη και σε άλλες περιοχές της Βυζαντινής αυτοκρατορίας εξασφάλιζαν τα απαραίτητα έσοδα για τη συντήρηση και την επιβίωσή τους.

Τα μετόχια που διέθεταν στην Κωνσταντινούπολη, την πρωτεύουσα του Βυζαντίου, πέρα από εισοδήματα παρείχαν βήμα και πρόσβαση στα κέντρα λήψης αποφάσεων, στις πολιτικές και εκκλησιαστικές αρχές.

Τέλος, εκτός από έναν ισχυρό οικονομικό παράγοντα, τα μετόχια των αθωνικών μονών αποτελούσαν και πυρήνες πνευματικής επιρροής του αγιορειτικού μοναχισμού προς τις τοπικές κοινωνίες, με τις οποίες ήταν σε άμεση σχέση και επαφή.

⁴⁵ Vassiliki Kravari (έκδ.), *Actes du Pantocrator* [Archives de l'Athos XVII], Paris 1991, αρ. 16 (έτ.1394), σ. 124-128, σ. 127.20 (στο εξής: *A. Pant.*). — Γ. Χαριζάνης, *Μοναχισμός* 199.

⁴⁶ *A. Pant.* αρ. 17 (έτ.1394), σ. 129-134, σ. 132.44-45.

Georgios Chr. Charizanis

**Landed Property (*Metochia*) of the Monasteries of Athos in
Byzantine Thrace (11th-15th c.)**

The monasteries of Mount Athos (Holy Mountain) possessed landed property (*metochia*) on the Athonite peninsula, in Chalkidiki, in the city of Thessaloniki and its surroundings, in the valley of the Strymon River, generally in Macedonia, but also on the islands, for example on Lemnos, Thassos and Saint Efstratios, in Thrace and other regions of the Byzantine empire.

It appears from the archives of Athos that the monasteries of Vatopedion, Great Lavra, and Pantocrator owned landed property (*metochia*) in Thrace.

The first Athonite monastery that acquired landed property in the area of Thrace was the monastery of Theotocos Vatopedion. Vatopedion owned the following estates (*metochia*) in Thrace:

In Peritheorion (Anastasioupolis) and its region

1) the land of Salama, in the region of Peritheorion (before 1080).

2) a *metochion* inside the castle of Peritheorion (before 1080).

3) the monastery of Saint Georgios in Kalamitzion (Kalamitziotou), with a land of 1500 *modioi*, north/northwest of Peritheorion, nowadays in the villages of Sounion and Monachoi, between Komotini and Xanthi (May 1305).

In Xantheia (modern Xanthi) and its region

4) the land of Sellarion, nowadays near the village of Seleron, about 9 km east of Xanthi (May 1305).

5) the *planene* (mountainous pasture) *τοῦ Βοδῶς τὸ Πηγᾶδιν* (the Ox-well) on the mountains of Xantheia, north of modern Xanthi (May 1305).

6) the *metochion* of Saint Panteleimon in Xantheia (1329).

Inside and around Constantinople various properties, included

7) the monastery of Theotocos Psychosostria in Constantinople with all its dependences inside and outside the City, with total land counting 1600 *modioi* (1349).

In Lake Porous (Vistonis)

8) 120 *hyperpyra* annually from the revenue coming from the lake (1369).

9) the *vivarion* (fish-farm) of Saint Theodoros in the aforementioned lake (1371).

The monastery of Great Lavra acquired its first estates in Thrace during the 2nd decade of the 12th c. It possessed there the following *metochia*:

1) the *proasteion* (or *chorion*) of Adrinou, measuring 334 *modioi*, in Delkos (1115).

2) houses and other lodgings for rent inside the castle of Traianoupolis and also vineyards and fields in the surrounding area (1115).

In Constantinople and its region

3) the monastery of Theometor Zoodochos inside the City (1332).

4) the *choria* (villages) Agourina and Kentenariou in the region of Parapolia, west of Constantinople, between Athyra and Region, with fields of 800 *modioi* and other land (1334).

5) the *xenon* of Saint Panteleimon and houses, workshops and money-exchanging tables inside the City at the gates of Prodomos and Holy Resurrection (annual revenues from rents at 900 *hyperpyra*) (1342).

6) the *metochion* and *kathisma* of Saint Demetrios at the Plateia gate of Constantinople (1367).

7) the *vivarion* (fish-farm) Golemi Vasilik in Lake Porous (Vistonis) (1371).

In Ainos (modern Enez) and its region

8) the *monydrion* of Saint Georgios Omvrokladon in the city of Ainos (1428 or 1443).

9) the *monydrion* of Saint Theodoros in the Kissos castle (1428 or 1443).

10) an anonymous *monydrion* in Megarision (1428 or 1443).

11) other possessions (*palaiostasia*, houses, vineyards, fields) in the city and the region of Ainos (1428 or 1443).

The monastery of Christ Pantocrator owned the *vivarion* (fish-farm) of Papagiania by the Nestos River in Thrace (1394).

In conclusion, the monasteries of Athos (Vatopedion, Lavra, Pantocrator) possessed estates (*metochia*) in Thrace and other regions of the

Byzantine empire, by which the necessary revenues for their preservation and survival were assured.

The *metochia* they possessed in Constantinople, provided them access to the decision-making centres of the political and ecclesiastical authorities.

Finally, apart from the strong economic role the *metochia* of the Athonite monasteries retained, they were also centres of spiritual influence of the Holy Mount monasticism to the local societies, with which they maintained a close relation and contact.

